

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

THE ROLE OF PEDAGOGICAL PRACTICE IN SHAPING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

У статті автор мав спробу визначити місце та значення педагогічної практики у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Тому педагогічна практика студентів – це одна із найважливіших форм навчальної діяльності, яка забезпечує формування професійних компетентностей майбутнього вчителя. Професійна компетентність майбутніх учителів означає єдність теоретичної та практичної готовності до здійснення професійних функцій та вирішення професійних завдань. Іншими словами, в умовах компетентнісного підходу, не заперечуючи значущість знань і вмінь, отриманих під час аудиторного навчання, особливо необхідна здатність використовувати здобуті знання в умовах професійної діяльності. Таке розуміння потребує переорієнтації з навчального процесу майбутніх педагогів на безпосередньо результат освіти в діяльній вимірі. Педагогічна практика є початковим етапом у системі фахової підготовки, першою ланкою практичного засвоєння педагогічної професії. У цей період закладаються основи професійної діяльності фахівців, які володіють науково-методичною майстерністю викладання, практичними вміннями і навичками; формуються професійні якості особистості вчителя-вихователя та інтерес до майбутньої професії. Тому обов'язковою умовою навчально-виховного процесу вищого педагогічного закладу у системі професійної підготовки майбутнього педагога є проходження педагогічної практики, що сприяє формуванню творчого ставлення студентів до майбутньої педагогічної діяльності, визначає ступінь їх професійної здатності та рівень педагогічної спрямованості, забезпечує вдосконалення основ професійної майстерності як важливої якості особистості майбутнього педагога. Зазначається, що компетентнісний підхід до професійної підготовки переносить акцент із системи засвоєних майбутнім фахівцем знань, вмінь та навичок на кінцеві результати, практичну готовність до вирішення професійних завдань та реалізації професійних функцій. Тому педагогічна практика є одним з найвпливовіших засобів формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури, що забезпечує занурення майбутніх учителів в умови реальної професійної діяльності. **Ключові слова:** педагогічна практика, майбутні вчителі фізичної культури, професійна

компетентність, професійна діяльність, майбутній педагог, студент.

In the article the author had tried to determine the place and importance of pedagogical practice in the formation of professional competence of future teachers of physical culture. That is why pedagogical practice of students is one of the most important forms of educational activity, which ensures the formation of professional competences of the future teacher. The professional competence of future teachers means the unity of theoretical and practical readiness to perform professional functions and solve professional tasks. In other words, in the context of a competency-based approach, without neglecting the importance of the knowledge and skills acquired during the classroom training, the ability to use the acquired knowledge in a professional setting is especially necessary. Such an understanding requires a reorientation from the educational process of future educators to the direct result of education in the activity dimension. Pedagogical practice is the initial stage in the system of professional training, the first link to the practical development of the teaching profession. During this period, the foundations of professional activity of specialists with scientific and methodical teaching skills, practical skills and leading skills; professional qualities of the teacher-educator personality and interest in the future profession are formed. That is a prerequisite for the educational process of higher education institution in the system of professional training of the future teacher is the passage of pedagogical practice, which contributes to the formation of students' creative attitude to future pedagogical activity, determines the degree of their professional ability and level of pedagogical competence. The important quality of the future teacher's personality. It is noted that a competent approach from vocational training transfers the emphasis from the system of knowledge, skills and skills acquired by the future specialist to the final results, practical readiness for solving professional tasks and the realization of professional functions. Therefore, pedagogical practice is one of the most influential means of forming the professional competence of a future physical education teacher, which provides immersion of future teachers in the conditions of real professional activity.

Key words: pedagogical practice, future teachers of physical culture, professional competence, professional activity, future teacher, student.

УДК 378.091.12 – 051:796
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-19>

Проценко А.А.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри теорії і методик фізичного виховання і спортивних дисциплін
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасному світі істотно зростає роль фізичної культури як фактора вдосконалення людини і суспільства. Здоровий спосіб життя, фізична культура і спорт стають соціальними «феноменами», об'єднуючою силою і національною ідеєю, сприяють розвитку сильної держави і здорового суспільства. Відповідно, зростають вимоги з боку

суспільства і його членів до якості підготовки фахівців, які обслуговують сферу фізичної культури і спорту, рівня їх професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Роль та значення педагогічної практики у формуванні професійної компетентності педагога розкриті в дослідженнях О. Абдуліної, О. Браславської, Т. Білоусової, К. Дмитренко, І. Зязюна,

І. Ісаєва, Н. Кузьміної, І. Макаревич, В. Розова, В. Сластьоніна, А. Харківської, Є. Шиянова та інших. Питання організації педагогічної практики майбутніх учителів фізичної культури розглядали І. Гринченко, Т. Дерека, О. Іващенко, Л. Капова, Т. Карпунець, Ю. Кринін, Л. Лисенко, М. Огієнко, О. Худолій, Г. Черкас, Т. Чопик, Б. Шиян та ін.

Мета статті – визначення ролі педагогічної практики у формуванні професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. У процесі професійної підготовки фахівців із вищою освітою практика розглядається як її невід’ємна складова частина. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, набуття і вдосконалення практичних навичок і умінь за відповідною спеціальністю. Практика передбачає безперервність та послідовність її проведення при отриманні потрібного достатнього обсягу практичних знань і умінь відповідно до різних освітніх та кваліфікаційних рівнів [15, с. 183; 17, с. 18].

Закон України «Про вищу освіту» зараховує практичну підготовку студентів до основних форм організації освітнього процесу у вищій школі разом із навчальними заняттями, самостійною роботою та контрольними заходами. Практична підготовка «здійснюється шляхом проходження <...> практики на підприємствах, в установах та організаціях згідно з укладеними вищими навчальними закладами договорами або у його структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку» [7].

Згідно з «Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», її метою є «оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та напрямками праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності» [14]. Рекомендації про проведення практики (2013) конкретизують мету практик згідно з сучасними потребами – «формування та розвиток у студентів професійного вміння приймати самостійні рішення в умовах конкретного виробництва, оволодіння сучасними методами, формами організації праці, напрямками праці в галузі їх майбутньої спеціальності» [18, с. 2].

Педагогічна практика, як вказує Л. Кравець, «є формою професійного навчання у закладах вищої освіти (ЗВО), що базується на фахових знаннях, орієнтується на певний теоретичний фундамент, забезпечуючи практичне пізнання закономірностей і принципів педагогічної діяльності, засвоєння

засобів її організації. Її результатом є не лише отримання і поглиблення знань, засвоєння окремих професійних умінь, але й формування особистості майбутніх педагогів, зміна їх внутрішнього світу, психології поведінки, розроблення основ індивідуального стилю діяльності з яскраво вираженою рефлексією» [8, с. 80]. Важлива форма професійної підготовки вчителів, педагогічна практика здійснюється в умовах, максимально наближених до професійної діяльності. Це, як вказує С. Гончаренко, «спосіб вивчення навчально-виховного процесу на основі безпосередньої участі в ньому практикантів. Мета педагогічної практики – виробити в студентів уміння й навички, необхідні в майбутній педагогічній діяльності, закріпити теоретичні знання, застосувати їх у педагогічній практиці» [16].

Педагогічна практика у процесі професійної підготовки стає першим кроком на шляху практичного засвоєння професії. Вона сприяє виробленню складників професійної компетентності майбутніх учителів в єдності її особистісно-мотиваційного, змістового та операційно-діяльнісного елементів. Саме під час педагогічної практики майбутні фахівці отримують змогу не лише ознайомитися із специфікою обраної професії, а й виявити свою професійну компетентність як реалізаційну здатність до здійснення професійної діяльності в її реальних умовах. Зміст практики охоплює всі функції та види професійної діяльності учителя фізичної культури. У процесі виконання програми практики, у взаємодії з колегами, учнями та їхніми батьками під педагогічним супроводом керівників практики та викладачів ЗВО майбутні учителі долучаються до роботи з школярами різних вікових категорій, стану здоров’я та фізичного розвитку. Педагогічна практика забезпечує практичний досвід планування, організації та здійснення різних видів професійної педагогічної діяльності в умовах закладів освіти різного типу, сприяє професійній рефлексії, професійному саморозвитку та самореалізації студентів, становленню та розвитку в них професійно важливих якостей, забезпечує їх успішну професійну адаптацію [16].

Під час педагогічної практики відбувається інтенсивне засвоєння усіх аспектів майбутньої професії, формується критичне та осмислене ставлення до професійних знань, розвиваються професійно необхідні уміння, навички, способи дії, виявляється потреба в професійному саморозвитку, розкриваються мотиви професійної діяльності, поглиблюється інтерес до професійної діяльності. Таким чином, педагогічна практика є визначальною ланкою в системі формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

Ми вважаємо принциповою думку О. Абдуліної, що вказувала на двоєдину природу педа-

гогічної практики як засобу формування системи професійних знань, умінь та навичок у майбутніх учителів – це «вид практичної діяльності студентів, спрямований на вирішення різних педагогічних завдань. Специфікою цієї діяльності є те, що в ній більш якісно (порівняно з навчально-пізнавальною) здійснюється ідентифікація з професійною діяльністю вчителя. Практика проводиться в умовах, адекватних самостійній педагогічній діяльності. Робота студентів у період практики характеризується тим самим різноманіттям функцій (навчальної, виховної, громадсько-політичної) і відносин (з учнями, їхніми батьками, вчителями, студентами), що й робота педагога.

Педагогічна практика – форма професійного навчання у вищій школі і як така ґрунтується на професійних знаннях, спирається на певний теоретичний фундамент, забезпечуючи практичне пізнання закономірностей і принципів професійної діяльності, оволодіння способами її організації [1, с. 102–103].

На думку О. Гауряк, педагогічна практика майбутніх учителів фізичної культури «є інтегруючим і стрижневим компонентом особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця, який передбачає формування його професійної компетентності через оволодіння різними видами діяльності, що веде до професійного самовдосконалення, самопізнання студента в різних професійних ролях у реальних умовах загальноосвітньої школи. Особливості підходів до організації навчальної практики майбутніх учителів фізичної культури зумовлені низкою специфічних ознак цього виду діяльності. Зокрема, особливість практики визначається широким спектром закладів, в яких може проходити практику студент, які належать до різних рівнів і типів, оскільки, на відміну від інших педагогічних спеціальностей, вчитель фізичної культури має бути готовим до роботи з усіма категоріями дітей різного віку» [5, с. 185].

Педагогічна практика майбутніх учителів фізичної культури є основою і критерієм його професійної підготовленості, вважають М. Огієнко, Л. Лисенко. Її «варто розглядати не як дискретний процес застосування сталих традиційних елементів, а як безперервний процес управління (і навіть самоуправління) професійним зростанням майбутнього вчителя фізичної культури, в основі якого є наступність і безперервний пошук та набуття необхідних професійних компетентностей» [15, с. 350].

Дослідники визначають мету педагогічної практики майбутніх учителів фізичної культури як «закріплення <...> професійних умінь та навичок педагогічної діяльності вчителя» (Г. Безверхня) [2, с. 3–4]; «створення єдиної системи, яка органічно поєднує отримані студентом знання і уміння з навичками практичної роботи вчителя фізичної

культури у школі» (О. Худолій, О. Іващенко, Т. Карпунець, Ю. Кринін) [21, с. 19]; «формування та розвиток у студентів професійного вміння приймати самостійні рішення в умовах школи, закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих студентами в процесі вивчення певного циклу теоретичних дисциплін, практичних навичок зі спеціальності, а також збір фактичного матеріалу для виконання науково-дослідної роботи» (О. Худолій, О. Іващенко) [12, с. 19]; забезпечення практичною підготовкою бакалаврів до професійної педагогічної діяльності (В. Туманова, О. Гацко, Т. Діба) [12, с. 5–6]; «формування професійних умінь і особистісних якостей фахівця та на їх основі видів професійної діяльності» (Ю. Ячнюк, О. Воробйов, І. Ячнюк, С. Мединський) [13, с. 5]. Незважаючи на різні підходи, мету і завдання педагогічної практики дослідники намагаються визначати в категоріях компетентнісного підходу.

На думку багатьох дослідників (О. Абдуліна, О. Браславська, Н. Загрязкіна, Л. Кацова, І. Макаревич, Г. Черкас та ін.), педагогічна практика виконує кілька функцій:

- адаптаційна функція практики виявляється в тому, що майбутні учителі знайомляться з різними типами навчально-виховних закладів, організацією роботи в них, адаптується до умов педагогічної праці, ритму педагогічного процесу, звикає до школярів, починає орієнтуватися в системі внутрішньошкільних стосунків і зв'язків, реально уявляти труднощі й можливі досягнення педагогічної діяльності;

- навчальна функція практики полягає в практичній перевірці знань, набутих у процесі теоретичної підготовки. Відбувається процес вироблення основних педагогічних умінь і навичок, формування педагогічної свідомості та професійних цінностей, педагогічна рефлексія, що дає змогу моделювати і виконувати власну професійну діяльність;

- виховна функція практики виявляється в тому, що студент може навчитися любити і розуміти дітей різного віку, виробити в собі терпіння, відповідальність, почуття обов'язку, витримку, сформулювати потребу в самоосвіті й самовихованні;

- розвивальна функція забезпечує розвиток практичних умінь та навичок професійної діяльності студента, який навчається думати і діяти в реальних професійних ситуаціях. Формуються і розвиваються педагогічні здібності студента, виробляються компенсаторні вміння, якщо якісь здібності сформовані недостатньо;

- діагностична функція педагогічної практики виявляється у забезпеченні студентіві змогу оцінити недоліки в теоретичній підготовці, свій емоційний стан у спілкуванні з дітьми, вчителями, батьками, адміністрацією, усвідомити свої сильні і слабкі сторони як майбутнього вчителя, напрями

подальшого професійного самовдосконалення [1, с. 28; 4, с. 54–55; 6, с. 126; 8, с. 159].

Принципові положення щодо змісту практики містять рекомендації В. Леднева про зміст практичної професійної освіти [9]. Вчений наголошує, що структура практичної освіти у своїй послідовності визначається структурою поетапного засвоєння діяльності, а зміст її «наскрізних» компонентів визначається структурою діяльності, що засвоюється. Вчений виокремлював чотири основні етапи практичного засвоєння діяльності, які базуються на вихідному знанні її алгоритму та поступово вдосконалюються:

– попередній етап (нульовий) – створення основи для орієнтування – засвоєння алгоритму дії (діяльності);

– 1-й етап – оволодіння будь-яким видом діяльності – формування базових операцій, які становлять основу майбутнього вміння;

– 2-й етап – удосконалення навичок виконання базових операцій попереднього етапу і засвоєння нових операцій, а також засвоєння найпростіших комплексних робіт, які охоплюють певний набір операцій;

– 3-й етап – засвоєння складних комплексних робіт на такому рівні, який дав би змогу виконувати роботу самостійно;

– 4-й етап – оволодіння діяльністю на рівні майстерності, тобто її творче засвоєння.

Залежно від професійних обов'язків майбутніх учителів фізичної культури під час педагогічної практики, Г. Балахничева, Л. Заремба, А. Цьось визначають три періоди педпрактики:

I період – загальне ознайомлення студентів із навчально-виховною роботою школи з фізичної культури та можливостями вдосконалення цієї роботи, вивчення стану здоров'я учнів та їхнього фізичного розвитку, оволодіння методикою вивчення проблем взаємостосунків та спілкування у процесі проведення виховних заходів спортивного спрямування;

II період – набуття умінь використання засобів та методів фізичного виховання в роботі з командами груп або класу; навчальна та позакласна робота вчителя; всебічне вивчення особистості учнів; активна участь у всіх виховних заходах, які відбуваються в школі;

III період – це вивчення системи диференційованої та індивідуальної роботи з учнями 5–11 класів. Зазвичай студенти вчать спостерігати, аналізувати дії учнів. Вони збирають та оформляють матеріали психолого-педагогічних характеристик на окремого учня або на колектив (клас), вчать проводити позакласну роботу з фізичної культури з учнями в позанавчальний час [3].

Т. Северіна виокремила чотири періоди керівництва педагогічною практикою: підготовчий, адаптивний, діяльнісний та заключний:

– підготовчий етап реалізовувався до початку практики, студенти мали дібрати необхідний матеріал, опрацювати відповідну літературу з тематики майбутніх уроків, визначити оптимальні методи, прийоми та форми навчально-виховної роботи;

– адаптивний етап, що збігався з початком практики, передбачав ознайомлення майбутніх педагогів зі специфікою навчально-виховного процесу школи, класу, стилем викладання вчителів, особливостями учнів, рівнем їхніх знань;

– діяльнісний етап тривав протягом проходження педагогічної практики – студенти вивчали педагогічний досвід учителів школи, збагачували свої знання з теорії та методики навчально-виховної роботи, проводили уроки та виховні заходи, удосконалювали вміння педагогічної комунікації, визначали шляхи розв'язання актуальних педагогічних проблем, здійснювали програму самовдосконалення, виконували завдання на самоаналіз та самокорекцію, набували досвіду ціннісного ставлення до власного зростання;

– заключний етап відбувався після завершення практики. Він був спрямований на комплексний аналіз процесу та результатів діяльності майбутніх педагогів щодо реалізації програми особистісного самовдосконалення, визначення керівником практики адекватності самооцінки студентів, окреслення перспектив особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів [19, с. 30–31].

Чотири етапи організації практики виокремлює Н. Недосєкова:

– перший етап передбачає проведення конференції, під час якої студентів інформують про призначення кожного виду практики, строки проходження, її зміст, нормативно-методичну документацію та форми звітності про результати проходження практики;

– другий етап – ознайомлювальний. Студенти знайомляться з підприємством, його структурою, керівництвом, тобто вивчають підприємство загалом. Він триває не більше двох днів;

– третій етап характеризується проявом предметно-професійних знань та застосування їх на практиці. На цьому етапі формуються практичні вміння і навички студентів, проявляються їхні організаторські та творчі здібності під час виконання виробничих завдань, що повністю імітують майбутню професійну діяльність. У цей період набувають розвитку складники предметно-професійної компетентності, що лежать в основі формування готовності до професійної діяльності майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю;

– четвертий етап передбачає закріплення та узагальнення набутих вмінь та завершується складанням звіту з виробничої практики. Зміст звіту з виробничої практики побудований таким чином, що повністю відображає результат сформованості компетенцій предметно-професійної компетентності [10, с. 72].

Висновки. Перспективи подальшого вдосконалення підготовки фахівців із фізичної культури в плані формування їх професійної компетентності пов'язані з потребою суспільства в поколінні здоровому, працездатному, психологічно і емоційно стійкому, фізично розвиненому, що має необхідний рівень умінь і спеціальних знань, здатному свідомо і творчо використовувати в житті свій розумовий і руховий потенціал.

Головною ланкою, яка поєднує всю систему професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури у закладах вищої освіти, є педагогічна (виробнича) практика. Проходження педагогічної (виробничої) практики студентів є провідним, домінуючим засобом їх підготовки до професійної діяльності та одним з основних засобів формування професійної компетентності майбутніх вчителів із фізичної культури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абдуллина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : Для пед. спец. высш. учеб. заведений.* Москва : Просвещение, 1990. 139 с.
2. Безверхня Г.В. *Педагогічна практика: Методичні рекомендації.* Умань : УДПУ імені Павла Тичини, 2015. 28 с.
3. Балахничева Г.В., Заремба Л.В., Цьось А.В. *Професійна майстерність учителя фізичного виховання : навч. посібник.* Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. 64 с.
4. Браславська О.В., Макаревич І.М. *Сучасні підходи до створення організаційно-педагогічних умов педагогічної практики студентів ВНЗ. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету.* 2014. Ч. 1. С. 52–58.
5. Гауряк О.Д. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури в умовах педагогічної практики. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики.* 2011. Вип. 14. С. 184–188.
6. Донченко Л.М., Іванова В.М., Непша О.В., Сапун Т.О. *Роль і місце виробничої практики в професійному становленні майбутніх учителів географії. Інноваційна педагогіка. Науковий журнал.* 2019. Вип. 11. Т. 1. С. 126–130.
7. Закон України «Про вищу освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
8. Кравець Л. *Педагогічна практика як чинник професійного становлення майбутнього вчителя. Педагогічні науки.* 2012. Вип. 55. С. 80–86.
9. Недосекова Н.С. *Критерії та рівні сформованості готовності до професійної діяльності майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю в процесі виробничої практики. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки.* Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2013. Вип. 26(279). С. 69–75.
10. Огієнко М.М., Лисенко Л.Л. *Наступність в педагогічній практиці й безперервність пошуку професійних компетентностей як основа зростання майбутнього вчителя фізичної культури. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт.* 2016. Вип. 139(1). С. 349–353.
11. Леднев В.С. *Содержание образования: сущность, структура, перспективы.* Москва : Высш. шк., 1991. 224 с.
12. *Педагогічна практика в загальноосвітньому закладі. Методичні рекомендації для студентів II–IV курсу спеціальності 6.010201 Фізичне виховання. / Уклад.: В.М. Туманова, О.В. Гацко, Т.Г. Диба. Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. 60 с.*
13. *Переддипломна та магістерська педагогічна практика студентів факультетів фізичного виховання та спорту : навч.-метод. посібник / Ю.Б. Ячнюк та ін. Чернівці : Рута, 2006. 144 с.*
14. *Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України : Наказ Міністерства освіти України від 08.04.1993 р. № 93. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93*
15. Проценко А.А. *Особенности формирования професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету Серія: Педагогіка.* 2017. Вип. XVIII / 1(18). С. 183–190.
16. Проценко А.А. *Формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури у процесі педагогічної практики : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти».* Кропивницький, 2018. 20 с.
17. Проценко А.А. *Функциональное содержание профессиональной деятельности учителя физической культуры. Весник адукації.* 2017. № 10 (октябрь). С. 18–25.
18. *Рекомендації про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. Державна наукова установа «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти».* Київ, 2013. 27 с.
19. Северіна Т. *Педагогічна практика в системі особистісного самовдосконалення майбутнього вчителя. Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія.* 2013. Вип. 28. С. 128–133.
20. Худолій О.М., Іващенко О.В., Карпунець Т.В., Кринін Ю.В. *Педагогічна практика в школі. Теорія та методика фізичного виховання.* 2011. № 8. С. 19–34.
21. Худолій О.М., Іващенко О.В. *Педагогічна практика в школі. Теорія та методика фізичного виховання.* 2011. № 10. С. 19–32.
22. Черкас Г.В. *Педагогічна практика у системі підготовки вчителів. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* 2008. № 8. С. 155–158.